

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας
Διευθυντοῦ τοῦ Φιλοσοφικοῦ Σπουδαστηρίου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΦΑΟΥΣΤ ΤΟΥ ΓΚΑΙΤΕ

1. Τὰ πρῶτα σύμβολα τοῦ τιτανισμοῦ τοῦ ποιητοῦ. — Τὸν τιτανισμό τοῦ ὁ ποιητής, προτοῦ τὸν συνδέσῃ μετὰ τὴ μορφή τοῦ Φάουστ, ἐδοκίμασε νὰ τὸν ἐκφράσῃ μετὰ ἄλλα πρόσωπα μυθικὰ ἢ ἱστορικά, τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἀνῆκαν στὴν παράδοση τοῦ λαοῦ του. Ἡ μορφή τοῦ Προμηθεῶς τοῦ προσεῖλκυσε πρῶτῃ τὴ φαντασία. Ὁ Προμηθεὺς εἶναι πραγματικὸς τιτάν, γιὰ αὐτόν, ὅπως λέγει ὁ Πλάτων στὸν Πρωταγόρα, ἔκλεψε «τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαίστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηνᾶς» καὶ τὴν ἔδωκε στὸν ἄνθρωπο. Ὁ Προμηθεὺς εἶναι καὶ ἀκαταδάμαστη φυσικὴ δύναμις καὶ εὐεργέτης τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ καὶ ὁρμή, βούλησις καὶ πνεῦμα, νόησις. Τὸ ποίημα τοῦ Γκαίτε «ὁ Προμηθεὺς», ἐνσαρκώνει τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τοῦ ποιητοῦ.

Τὰ ἱστορικὰ ἐξ ἄλλου πρόσωπα μετὰ τὰ ὅποια ὁ ποιητής ἐζήτησε νὰ συνδέσῃ τὸν τιτανισμό τοῦ ἦταν ὁ Σωκράτης, ὁ Καῖσαρ καὶ τέλος ὁ Μωάμεθ. ἔχομε σχέδια καὶ ἀποσπάσματα δραμάτων τοῦ Γκαίτε ποὺ καταγίνονται μετὰ τις μεγάλες αὐτὲς μορφὰς τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ καμμία ἀπὸ τὶς προσπάθειαι αὐτὲς δὲν ἀποπεράτωσε ὁ ποιητής, ἐσταμάτησεν εἰς ἀπλὰ ἀποσπάσματα.

2. Ἡ μορφή τοῦ Φάουστ καὶ ἡ λαϊκὴ παράδοσις. — Ὅ,τι ὅμως δὲν κατώρθωσεν ὁ ποιητής νὰ κάμῃ μετὰ τὶς προηγούμενες μορφές, τοῦτο ἀκριβῶς τὸ ἔφερε εἰς πέρας μετὰ τὴ μορφή τοῦ Φάουστ. Τὸ σύμβολο τοῦτο τῆς παραδόσεως τοῦ λαοῦ του, ὁ Φάουστ, ἦταν πρόσφορο νὰ δεχθῇ καὶ νὰ χωρέσῃ τὸν τιτανισμό τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Φάουστ ἐταίριάζε πρὸς πολλὴν ψυχὴν του, στὴν ὁρμητικότητά του, καὶ γενικῶς στὰ συναισθήματα του. Γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ μετὰ τὸ σύμβολο τοῦτο, μετὰ τὸν παρὰ ξένον ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς τῆς μεταρρυθμίσεως, τὸν ὅποιον ἡ λαϊκὴ φαντασία εἶχε μεταποιήσῃ σὲ θρῦλον, δὲν εἶχε ἀνάγκη νὰ μεταπλάσῃ καὶ πολλὸ τὸ σύμβολο. Ὁ Φάουστ δὲν ἦταν μυθικὸς ἡμίθεος, ὅπως ὁ Προμηθεὺς· ἡ μορφή του δὲν ἀνῆκε στὴν μυθικὴ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Οὔτε ὅμως ἦταν ἰδρυτής

θρησκείας, ὅπως ὁ Μωάμεθ, ὁ ὁποῖος κατέκτησε τὸν κόσμον καὶ ἐγινε ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν ἀπίστων. Οὔτε Σωκράτης ἦταν ὁ Φάουστ. Ὁ Ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος εἶναι τὸ σύμβολο ἐνὸς κόσμου ἄλλου, τὸν ὁποῖον, ὅσον καὶ ἂν ἀγαποῦσε ὁ ποιητής, τὸν ἐνοιῶθε μακριά του. Ὁ Ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος ἦταν φίλος τοῦ λόγου, τῆς λογικῆς, καὶ τὸ συναίσθημα μέσα του δὲν εἶχε τὸν τιτανισμό πὺν συνεκλόνηζε τὸ στῆθος τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Φάουστ τέλος δὲν ἦτο οὔτε ἕνας ἰσχυρὸς τῆς γῆς, ὅπως ὁ Καῖσαρ, τὸν ὁποῖον ὁ Ἐγγελοὺς ὠνόμασε «ἐπιστάτην τοῦ πνεύματος τῆς ἱστορίας».

Τὰ τρία τόσον διαφορετικὰ συναμεταξύ των αὐτὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας, ὅσο μεγάλη καὶ ἂν εἶναι, ἦταν γιὰ τὸν ποιητὴ κάπως ξένα. Ὡς πρώτη ὕλη προσεῖλκυσαν τὴ φαντασία του, ἀλλὰ δὲν εἶχαν δεκτικότητα, δὲν μπορούσαν νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ χωρέσουν τὸν ἰδιότυπο δυναμισμό τῆς προσωπικότητός του, ὁ ὁποῖος ἦταν σύμφυτος μὲ τὸν νεώτερο ἄνθρωπο, ὅπως αὐτὸς ἐπῆγασε ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση καὶ τὴν Μεταρρυθμισμό, ἀπὸ τὸ ἀνθρωπιστικὸ καὶ ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ κίνημα τοῦ νεωτέρου Εὐρωπαίου.

Ἡ μορφή ὅμως τοῦ Φάουστ, τοῦ ἀλχημιστοῦ, μάγου καὶ σοφοῦ τῆς ἐποχῆς τῆς Μεταρρυθμίσεως, αὐτὴ εἶναι πολὺ κοντὰ στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ, ἔχει μέσα της στοιχεῖα καὶ δεδομένα συγγενικά μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Γκαίτε. Ὁ Φάουστ κατέχεται ἀπὸ τὴν ἀνειρρήνευτη ὁρμή, — ἔτσι τὸν παρουσιάζει ἡ λαϊκὴ φυλλάδα, βιβλίον γραμμένο κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἀπὸ φανατικὸ Λουθηρανό, — νὰ ἐξιχνιάσῃ τὰ μυστικά τοῦ κόσμου. Ἡ ἀκόρεστη ψυχὴ του κατέχεται ἀπὸ τὴ δίψα τῆς καθολικῆς γνώσεως, θέλει νὰ γευθῇ τὴ γνώση στὶς πρωταρχικὲς τῆς πηγῆς. Ἡ μορφή λοιπὸν αὐτὴ τῆς λαϊκῆς παραδόσεως εἶναι πολὺ κοντὰ στὸν ποιητὴ, ἔχει εἰσέλθει στὴ φαντασία του ἀπὸ ἐνωρίς καὶ μεταπλάθεται μέσα τους ἔτσι, ὥστε νὰ γίνῃ φορεὺς τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν νοημάτων πὺν συνωστίζονται μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ. Ἀπὸ τᾶλλον μέρος ἡ μορφή τοῦ Φάουστ δὲν ἀνήκει στὴν ἐποχὴ τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ χωρίζεται μὲ δύο περίπου αἰῶνες ἀπ' αὐτήν, εἶναι μορφή τῆς λαϊκῆς παραδόσεως καὶ ἔχει τὴν δέουσα ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ποιητοῦ. Συνεπῶς ὁ ποιητὴς μπορεῖ νὰ τὴν διαπλάσῃ καὶ νὰ τὴν μεταπλάσῃ ποιητικῶς, ἐποπτικῶς, μυθικῶς.

3. Οἱ πρόδρομοι τοῦ ποιητοῦ. — Ἀλλὰ ὁ μεγάλος ποιητὴς εἶχε καὶ προδρόμους. Τὸν παράξενο μάγο, σοφὸ καὶ μεγάλο τυχοδιώκτη τῆς ἐποχῆς τῆς Μεταρρυθμίσεως, τὸν Φάουστ, ὅπως τὸν παρουσιάζει ἡ λαϊκὴ φυλλάδα, τὸν εἶχε ἤδη δραματολογήσει ὁ πρόδρομος τοῦ Σαίκσπηρ, ὁ Μάρλοου. Ἦδη αὐτὸς εἶχε μεταπλάσει τὴν πρώτη ὕλη τῆς λαϊκῆς φυλλάδας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λέσσιγκ εἶχε προσπαθῆσαι νὰ δραματολογήσῃ τὴ μαγικὴ μορφή τοῦ Φάουστ. Τοῦτο ἔχει μεγάλη σημασίαν γιὰ καὶ στὸν Ἀγγλο δραματοργὸ καὶ στὸν Λέσσιγκ εὐρίσκομε τὴ μορφή τοῦ Φάουστ προικισμένη μὲ δύο τάσεις, μὲ

τὴν τάση τοῦ τιτανισμοῦ καὶ τὴν τάση τῆς λυτρώσεως. Τὴν ὕλη λοιπόν, ἡ ὁποία μέλλει νὰ δεχθῇ τὶς δύο αὐτὲς τάσεις τοῦ ποιητοῦ, τὴν εὐρίσκει ὁ Γκαίτε κατὰλληλα προετοιμασμένη. Οἱ δύο πρόδρομοὶ τοῦ ἀπομάκρυναν ἤδη ἀπὸ τὸν Φάουστ τῆς λαϊκῆς φυλλάδας ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα θὰ ἦταν ἀποκρουστικά γιὰ τὴ φαντασία καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Γκαίτε. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ὁ τυχοδιωκτισμός, ἡ θαυματουργία καὶ ἡ ψυχρότης τῆς ψυχῆς τοῦ Φάουστ.

4. *Ἡ ἀντινομία τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ.* — Ἦταν λοιπόν τώρα πὸ εὐκόλο νὰ μεταπλάσῃ ὁ Γκαίτε τὸν Φάουστ καὶ νὰ τὸν φέρῃ στὰ μέτρα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματός του. Ἡ μορφὴ τοῦ Φάουστ θὰ ἐκφράσῃ τώρα μὲ τὴν πνοὴ τοῦ ποιητοῦ ὅχι μόνον τὸν τιτανισμό καὶ τὴν δημιουργικότητα, ὅπως ὁ μυθικὸς Προμηθεύς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνειργήνευτη δίψα τοῦ ποιητοῦ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ πλήρωμά της. Ὁ ποιητὴς κατέχεται, συγκλονίζεται ἀπὸ τὸν ἔρωτα νὰ περιλάβῃ μέσα στὴν ψυχὴ του ὅλον τὸν πλοῦτο τῆς ζωῆς, ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὸν ἔρωτα αὐτόν, ὁ ὁποῖος μένει ἀπραγματοποίητος κατὰ βάθος, προκύπτει ὁ βαθὺς πόνος τοῦ ποιητοῦ. Ἐπειδὴ τὸ Ἐγὼ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπλωθῇ ὡς εἶναι καὶ νὰ περιλάβῃ μέσα του ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς ζωῆς, ἐπειδὴ τὸ Ἐγὼ εἶναι ζωὴ πεπερασμένη, παρ' ὅλη του τὴν τάση πρὸς τὸ πᾶν, κυριεύεται ἀπὸ τὸν μεταφυσικὸ ἐκείνον πόνο ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ κυρίως τὴν τραγικότητα τοῦ ποιητικοῦ ἀνθρώπου. Δύο τάσεις συγκρούονται μέσα σ' αὐτὴν τὴν τραγικότητα, ἡ μία εἶναι ἡ τάση τοῦ ποιητοῦ νὰ πλάσῃ τὴν προσωπικότητά του καὶ νὰ τὴν ἀναδείξῃ μέσα εἰς τὸ φῶς τῆς μορφῆς, ὥστε νὰ φθάσῃ σὲ κάποια εὐδαιμονία καὶ αὐτάρχεια. Ἡ ἄλλη εἶναι ἡ τάση τοῦ ποιητοῦ νὰ ἀπλώσῃ τὸ Ἐγὼ του μέσα στὸ πᾶν, νὰ ἀγκαλιάσῃ τὴν ὁλότητα τῆς ζωῆς, νὰ γίνῃ ἓνα μ' αὐτήν. Τὴν σύγκρουση τῶν δύο αὐτῶν τάσεων, ἡ ὁποία γεννᾷ τὴν φαιστική τραγικότητα, τὴν ἐκφράζει ὁ Γκαίτε μὲ τοὺς στίχους τοῦ Φάουστ :

*«Ἐγὼ ὁμοίωμα τῆς Θεότητος
καὶ δὲν μοιάζω οὔτε μὲ σένα ;»*

Τὴν ἐρώτηση αὐτὴν θέτει ὁ Φάουστ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Γῆς· καὶ ἐκφράζει μ' αὐτὴν ὅλη τὴν τραγικότητα τοῦ τιτανικοῦ δημιουργοῦ. Τοῦτο εἶναι τὸ τραγικὸ ἐρώτημα ποὺ παρακολουθεῖ τὸν Γκαίτε κατ' οὐσίαν σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ.

5. *Ὁ μυστικὸς ἄνθρωπος, ὁ ἀπλὸς καλλιτέχνης καὶ ὁ Γκαίτε.* — Καὶ ὁ μυστικὸς ἄνθρωπος ζητεῖ τὴν ἔνωση μὲ τὸ πᾶν, ζητεῖ δηλαδὴ νὰ ὑπερβῇ τὰ περιορισμένα ὅρια τοῦ Ἐγὼ καὶ νὰ βυθισθῇ μέσα εἰς τὴν ἀπό-

σωπη οὐσία τοῦ παντός, ἀλλὰ ἡ ἔκστασις αὐτὴ γίνεται χωρὶς τραγικὴ διαμάχη, χωρὶς τὴ σύγκρουση, γιατί ὁ μυστικὸς παραιτεῖται ἀπ' ἀρχῆς ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς μορφῆς. Ὁ κόσμος τῶν μορφῶν γενικῶς δὲν ἔχει γι' αὐτὸν πρωταρχικὴ σημασία, εἶναι προστάδιο ἀπὸ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ περάσῃ γιὰ νὰ φθάσῃ στὸν σκοπὸ του, στὴν ἔνωση μὲ τὴν βαθύτερη οὐσία τοῦ κόσμου. Τὸ ἀντίθετο σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ παραιτεῖται ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν μορφῶν, εἶναι ὁ ἀπλὸς καλλιτέχνης, ὁ ὁποῖος προσδένεται ἐξ ολοκλήρου στὸν κόσμον τῶν μορφῶν καὶ παραιτεῖται ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ σύμπαντος. Ὁ πρῶτος δὲν χρειάζεται τὴ μορφὴ ἢ μᾶλλον πιστεύει ὅτι μπορεῖ νὰ τὴν ἀποφύγῃ, ὁ δεύτερος πιστεύει ὅτι μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ τέχνη ὑψηλὴ δίχως τὴν ἐσώτατη ἀναστροφὴ του μὲ ὁλότητα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ τραγικὴ σύγκρουση συντελεῖται ἐκεῖ ὅπου ὁ ἀνθρώπος ζητεῖ συνάμα καὶ τὰ δύο καὶ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἐγῶ καὶ τὴν ἔνωσίν του πρὸς τὸ πᾶν. Ὁ Γκαίτε εἶναι ἓνας ποιητής, ὁ ὁποῖος ἔχει συνάμα καὶ τίς δύο αὐτὲς τάσεις. Ἡ ἰσοσθένεια αὐτῶν τῶν τάσεων μέσα του γεννᾷ τὴν τραγικὴ σύγκρουση ποὺ εὐρίσκομε μέσα στὸν Φάουστ, σύμβολο ἀκριβῶς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ποιητοῦ.

Μὲ τὴ μία τάση τῆς ψυχῆς του ὁ Φάουστ τοῦ Γκαίτε θέλει νὰ ἀπλώσῃ τὸ Ἐγῶ του μέσα στὸ σύμπαν, νὰ γίνῃ ἓνα μὲ τὴν ὁλότητα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου. Τὸ συγκεκριμένο καὶ περιορισμένο Ἐγῶ, ποὺ τὸ διέπει ἡ συγκεκριμένη μορφὴ τοῦ συνειδέσθαι καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς τὸ χωρίζει ἀπὸ ὅλα τᾶλλα, ποὺ εἶναι ὡς ἀντικείμενα ἀπέναντί του, θέλει αὐτὸς ἐδῶ ὁ τιτανικὸς ποιητὴς νὰ τὸ βυθίσῃ μέσα στὸ ἄπειρο πέλαγος τῆς ζωῆς, ὅπου καμμιά μορφὴ δὲν τὸ περιορίζει. Τὴν ἴδια στιγμὴ ὅμως ὁ ἴδιος αὐτὸς ποιητὴς ἐναντιώνεται σ' ἐκείνη τὴν τάση μὲ τὴν ριζικῶς ἀντίθετη. Θέλει καὶ καταφάσκει ἀπολύτως τὸ Ἐγῶ του καὶ τὸ εἶναι του, γιατί εἶναι ἔσωθεν πεπεισμένος, ὅτι τὸ Ἐγῶ του, τὸ εἶναι του γενικῶς εἶναι μοναδικό, εἶναι ἀνεπανάληπτο, καὶ πρέπει νὰ τὸ κρατήσῃ αὐτοδύναμο καὶ αὐθύπαρκτο ἀπέναντι στὴν παντοδυναμίαν τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἐναντιοπάθεια καὶ ἐναντιοδρομία αὐτὴ τοῦ ποιητοῦ γεννᾷ τὴν τραγικὴ ἐκείνη σύγκρουση μέσα του, τὴν ὁποίαν παρέστησε μὲ τόση πλαστικὴ δύναμιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Φάουστ. Πότε κυριαρχεῖ ἡ μία τάση καὶ πότε ἡ ἄλλη μέσα στὸν ἀγωνιζόμενο ποιητὴ. Πότε τὸν κυριεύει ἡ τάση ἡ μυστικὴ νὰ ἀναχωνεύσῃ ὅλα ὅσα ζοῦν καὶ ὑπάρχουν, νὰ συγχωνευθῇ ὁ ἴδιος μὲ ὅλα καὶ ἔτσι νὰ εἰρηνεύσῃ ὁ ἴδιος μὲ τὴν Θεότητα, ἔστω καὶ ἂν ἔτσι μέλλῃ νὰ θυσιάσῃ τὴ μορφὴ τῆς προσωπικότητός του, ποὺ εἶναι μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη. Πότε πάλιν ἐπικρατεῖ μέσα του ἡ τάση ἡ ἀντίθετη, ἡ πλαστικὴ καὶ δημιουργικὴ, ἡ ποιητικὴ τοῦ αὐτοσυντήρησις, ἡ ἐσώτατη χρειὰ νὰ μείνῃ πιστὸς στὴν προσωπικότητα, νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἀναγωγὴν του εἰς τὸ σύμπαν καὶ νὰ μορφώσῃ καὶ ἀναδείξῃ τὴν ἀνεπανάληπτη προσωπικότητα καὶ νὰ τὴν στήσῃ ὡς μνημεῖο μέσα στὴν ἀδυσώπητη ἀκολουθίαν τοῦ χρόνου.

6. *Τὰ πολλὰ καὶ τὸ Ἔν.* Ὁ *Γανυμήδης*. — Τὸν ἐσωτερικὸν πυρῆνα τῶν ὄντων, τὸν ὁποῖον ἡ ψυχὴ βλέπει ν' ἀναλάμπῃ ὅταν ἡ ἰδίᾳ ἀναβακχευθῇ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καὶ γίνῃ ὅλη φῶς, τὸ αἰῶνιο Ἐν μέσα στὰ πολλὰ, τὰ ὅποια ἐρχονται καὶ παρέρχονται, τοῦτο θέλει νὰ ἀγκαλιάσῃ καὶ μ' αὐτὸ ν' ἀγκαλιάσῃ ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ μὲ τὴν πρώτη μυστικὴ τῆς τάσῃ. Τὸ ποίημα τοῦ Γκαίτε «Γανυμήδης» ἐκφράζει αὐτὴν τὴν τάσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ. Ὁ πανώριος ἔφηβος τοῦ ἑλληνικοῦ μύθου, τὸν ὁποῖον ὁ Ζεὺς ἄρπαξε καὶ τὸν ἀνέβασε στὸν Ὀλυμπο γίνεται τώρα τὸ σύμβολο αὐτῆς τῆς βακχείας τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ. Ἡ ἀνοιξίς εἶναι ὁ καιρὸς, ὅποτε ἀνοίγει τὸ ἐσωτερικὸ τῶν ὄντων, ἀνοίγουν τὰ ἄνθη καὶ ἀκούονται οἱ φθόγγοι καὶ οἱ ψίθυροι ὄλων τῶν πλασμάτων. Αὐτὴν ἀκριβῶς προσφωνεῖ ὁ Γανυμήδης, αὐτὸ τὸ αἰῶνιο ἔαρ τῆς ζωῆς εἶναι ποὺ ἀναβακχεύει τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ μιλήσῃ τώρα μὲ τὸ στόμα τοῦ μυθικοῦ ἐφήβου, τοῦ Γανυμήδου :

*Πόσο μέσα στὴ λάμψη τῆς αὐγῆς
ὁλόγυρα μὲ πυρώνεις,
ἔαρ, ἀγαπημένο !
Μὲ μυριόμορφη ἡδονὴ τῆς ἀγάπης
ἀγγίζει τὴν καρδιά μου
τῆς αἰώνιας σου πυράδας
τὸ ἅγιο αἶσθημα,
ἄπειρον κάλλος !
καὶ θέλω νὰ σ' ἀγκαλιάσω !
Ἄχ ! στὴν ἀγκαλιά Σου,
εἶμαι, λαχταρῶ.
Καὶ τ' ἄνθη σου, ἡ χλόη σου,
εἰσχωροῦν στὴν καρδιά μου.
Ἐσὺ δροσίξεις τὴν καυστικὴν
δίψα τοῦ στήθους μου,
Ἀγαπημένο ἀεράκι τῆς αὐγῆς !
Τ' ἀηδόني, ὅλο ἀγάπη,
μὲ καλεῖ ἀπὸ τὴν καταχνιασμένη κοιλάδα.
Ἔρχομαι, ἔρχομαι !
Ποῦ ; ἄχ ! ποῦ ;
Πρὸς τὰ πάνω, πρὸς τὰ πάνω·
Τὰ σύννεφα μετεωρίζονται πρὸς τὰ κάτω,
νεύουν πρὸς τὴν ἀγάπην ποὺ τὰ λαχταρᾷ.
Πρὸς ἐμένα ! πρὸς ἐμένα !
Μέσα στοὺς κόλπους σὰς
πρὸς τὰ πάνω !*

*Ν' ἀγκαλιάσω, ν' ἀγκαλιασθῶ !
Πρὸς τὰ πάνω μέσα σιτὸς κόλπους σου
πατέρα, ποὺ ὅλα τὰ κλείνεις μέσα στήν
ἀγάπη σου !*

Τὸ ἄπειρο καὶ ἀμέτρητο σύμπαν, τὸ αἰώνιο Ἐν, ποὺ ὑποδουλώνεται μὲ τὰ ἄπειρα πολλά, τὰ ὁποῖα ἔρχονται καὶ παρέρχονται, αὐτὸ προσφωνεῖ ἐδῶ τώρα ὁ Γανυμήδης, ὁ ποιητής, ὡς αἰώνιο Ἐσύ, ὡς πατέρα, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἀγάπη του ἐνώνει τὰ πάντα. Τὸ Ἐγὼ ζητεῖ λοιπὸν ἐδῶ νὰ ἀναλυθῇ, νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸ αἰώνιο Ἐσύ, στὸν πατέρα τῶν πάντων. Ὅμως ἐδῶ δὲν ἔχομε ἀπόλυτη θυσία τοῦ Ἐγὼ, ὅπως συμβαίνει στὸν ρωμαντισμὸ καὶ στὸν καθαρὸ μυστικισμὸ. Ὁ ποιητής, καθὼς εἰσβάλλει μέσα στὴν καρδιά του ἡ θεϊκὴ εὐδαιμονία, ἡ ἡδονὴ τῆς ἀγάπης, ἀπαντᾷ μὲ βουλευτικὴ ἐκδήλωση ἰσχυρά. «Καὶ θέλω νὰ Σ' ἀγκαλιάσω». Τὰ σύννεφα νεύουν πρὸς τὸν ἥρωτά του, πρὸς τὴν λαχτάρα του. Μένει κάπως ἄδοριστο, ἂν ὁ οὐρανὸς ἔλκει τὸν Γανυμήδη πρὸς τὰ πάνω, ἢ ἂν ὁ Γανυμήδης ἔλκει τὸν οὐρανὸ πρὸς τὰ κάτω. Ὁ στίχος «Πρὸς ἐμένα, πρὸς ἐμένα» δείχνει ὅτι τὸ Ἐγὼ κατὰ τὴν ἔνωσή του μὲ τὸ Ἐσύ, διατηρεῖ τὸ εἶναι του. Ἀλλὰ ἐντονώτερα ἀκόμη φαίνεται τοῦτο ἀπὸ τὸν στίχο «Ν' ἀγκαλιάσω, ν' ἀγκαλιασθῶ», ὅπου ἀκριβῶς τὸ ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ ρῆμα παρουσιάζουν καὶ τὴν αὐτενέργεια τοῦ Ἐγὼ καὶ τὴν αὐτοθυσία του.

7. Ὁ Προμηθεὺς καὶ τὸ αὐτοσυναίσθημα τοῦ Ἐγὼ. — Τὴν ἀντίθετη τάση τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ τὴν συναντοῦμε ἐνσαρκωμένη εἰς τὸ ποίημα τοῦ Γκαίτε «Προμηθεύς».

*Σκέπαζε τὸν οὐρανὸ σου, Ζεῦ,
μὲ καταχνιά,
καὶ παιδεύου, ὅπως τὸ παιδί,
ποὺ ἀποκεφαλίζει ἀγκάθια,
μὲ τὶς δρυὲς καὶ μὲ τὶς κορυφὰς τῶν ὀρέων.
Ὅμως θὰ ἀφήσης τὴ γῆ μου νὰ στέκη
καὶ τὴν καλύβα μου, ποὺ δὲν τὴν ἔχτισες Ἐσύ,
καὶ τὴν ἐστία μου, ποὺ γιὰ τὴ θράκα της
μὲ φθονεῖς.
Δὲν γνωρίζω τίποτε πὺδ φτωχὸ
κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο παρὰ Ἐσᾶς, Θεοί !
τρέφετε φτωχὰ
μὲ θυσίες
καὶ προσευχὰς
τὴ μεγαλειότητά σας.*

Καὶ θὰ σᾶς ἔλειπαν τὰ πρὸς τὸ ζῆν,
 ἂν δὲν ἦταν παιδιὰ καὶ ζητιᾶνοι,
 εὐέλπιδες τρελλοί.

Ὅταν ἤμουνα παιδί,
 δὲν ἤξερα τί νὰ κάμω.

Ἔστρεφα τὸ πλανεμένο βλέμμα
 πρὸς τὸν ἥλιο, ὥσᾳν νὰ ἦταν ἐκεῖ ἐπάνω
 ἓνα αὐτί, ν' ἀκούσῃ τὸ παράπονό μου,
 μιὰ καρδιὰ σὰν τὴ δική μου,
 νὰ λυπηθῇ τὸν βαριόμοιρο.

Ποιὸς μὲ βοηθοῦσε
 ὅταν χτυποῦσα τὴν αὐθάδεια τῶν υιάνων;
 ποιὸς μ' ἔσωξε ἀπὸ τὸν θάνατο,
 ἀπὸ τὴ δουλεία;

Ἐὸν δὲν τ' ἀποτέλειωσες ὅλα
 ἄγια, πυρωμένη καρδιά;
 καὶ φλεγόσουνα νέα καὶ καλή,
 ἀπατημένη, εὐχαριστία γιὰ τὴ σωτηρία
 πρὸς ἐκεῖνον ποὺ κοιμᾶται ἐκεῖ πάνω;
 Νὰ τιμῆσω Ἐγὼ Ἑσένα; Γιατί;

Μαλάκωσες ποτὲ τοὺς πόνους
 κανενὸς ταλαιπωρημένου;
 Σταμάτησες ποτὲ τὰ δάκρυα
 κανενὸς πονεμένου;

Δὲν μὲ σφυρηλάτησε ὡς ἄνδρα
 ὁ παντοδύναμος χρόνος
 καὶ ἡ αἰώνια μοῖρα δὲν σφυρηλάτησε,
 τοὺς κυρίους μου καὶ τοὺς δικούς σου;

Νόμιζες μήπως,
 θάπρεπε νὰ μισήσω τὴ ζωή,
 νὰ προσφύγω στὴν ἐρημιά,
 ἐπειδὴ δὲν ὠρίμαζαν

τ' ἀνθισμένα ὄνειρα;
 Ἐδῶ μένω καὶ μορφώνω ἀνθρώπους
 κατὰ τὴν εἰκόνα μου.

Μιὰ γενιὰ ποὺ νὰ μοῦ μοιάξῃ,
 νὰ πάσῃ καὶ νὰ κλαίῃ,
 ν' ἀπολαμβάνῃ καὶ νὰ εὐφραίνεται,
 καὶ Σένα, Ζεῦ, νὰ μὴ σὲ τιμᾷ,
 ὅπως ἀκριβῶς ἐγώ!

Ὁ Προμηθεὺς αὐτὸς ἐδῶ τοῦ Γκαίτε δὲν φαίνεται νὰ ἔχη καὶ πολλή σχέση με τὸν τιτᾶνα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας. Αὐτὸς ἐδῶ ὁ Προμηθεὺς ἔρχεται νὰ χτυπήσῃ μόνος του τὴν αὐθάδεια τῶν τιτάνων, ἐνῶ ὁ Προμηθεὺς τῆς μυθολογίας βοήθησε τὸν Δία νὰ καταρρίψῃ τοὺς Τιτᾶνες. Ὅταν ὅμως ὁ Ζεὺς ἠθέλησε νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, τότε ὁ Προμηθεὺς ἀντιστάθηκε ἐναντίον του. Ὁ Προμηθεὺς τοῦ Γκαίτε εἶναι ἕνας καλλιτέχνης δημιουργὸς ποὺ μορφώνει ἀνθρώπους κατὰ τὴν εἰκόνα του. Αὐτὸς ἐδῶ ἀγωνίζεται νὰ περιλάβῃ τὸ πλήρωμα ὅλης τῆς ζωῆς μέσα στὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα του, μέσα στὴν πυρωμένη καρδιά του. Ὁ ποιητὴς ἐδῶ θέλει ἀκριβῶς με τὴ μορφὴ τοῦ Προμηθέως νὰ τονίσῃ τὴν προσωπικότητά του, καὶ με τὴν πλαστικὴ τῆς μορφῆς ν' ἀποχωρισθῇ ἔντονα ἀπὸ ὅλα τᾶλλα. Ὁ ἴδιος ὁ Γκαίτε μᾶς βοηθεῖ με ὅσα λέγει στὸ ἔργο του «Ποίηση καὶ Ἀλήθεια» νὰ καταλάβωμε τί κυρίως τὸν συγκινεῖ ὅταν γράφῃ τὸν Προμηθέα του. «Αἰσθάνομαι πολὺ καλά, ὅτι κατὰ ἀξιόλογο εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθῇ μόνον ὅταν κανεὶς ἀπομονωθῇ. Τὰ ἔργα μου, ποὺ εὗρηκαν τόση ἐπιδοκιμασία, ἦταν τέκνα τῆς μονώσεως... καὶ καθὼς ἤμουν ἀποχρεωμένοι ν' ἀποκρούσω τὴν βοήθεια τῶν ἀνθρώπων, ναί, νὰ τὴν ἀποκλείσω, ἐχωριζόμουν κατὰ τὸν τρόπο τῶν Προμηθέων καὶ ἀπὸ τοὺς Θεοὺς, τόσο φυσικώτερα, ὅσο με τὸν χαρακτήρα μόνι καὶ τὴν νοσητροπία μου τὸ ἕνα μου φρόνημα κατέπινε τὰ ἄλλα καὶ τὰ ἀπέκρουε. Ὁ μῦθος τοῦ Προμηθέως ἦταν μέσα μου ζωντανός». Ἐδῶ λοιπὸν ἔχομε ἰσχυρὸ πείσμα τοῦ Ἐγὼ τοῦ καλλιτέχνη, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ μορφώσῃ ἀνθρώπους κατὰ τὴν εἰκόνα του. Ἐδῶ τονίζεται ἡ ποιητικὴ πρωτοτυπία τοῦ Ἐγὼ αὐτοῦ ἔχει τὰ πρωτεῖα.

Τὰ δύο αὐτὰ ποιήματα ἢ μᾶλλον ὕμνοι συμβολίζουν τὶς δύο αὐτὲς κατὰστατικὰς τάσεις τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ, χωριστὰ ὅμως τὴν κάθε μιά τὸ καθεύνα. Ὁ Γανυμήδης καὶ ὁ Προμηθεὺς φανερῶνουν δύο δυνάμεις ἀντίθετες.

9. Χρόνος καὶ αἰωνιότης. — Τὴ σύγκρουση ὅμως τῶν δυνάμεων αὐτῶν συναμεταξύ των τὴν φανερῶνει κατ' ἐξοχὴν ὁ Φάουστ. Ὁ διάλογος τοῦ Φάουστ με τὸ πνεῦμα τῆς Γῆς ἐκφράζει αὐτὴν τὴν ἀντινομία τῆς ψυχῆς του, τὴν δίψα της γιὰ ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς ζωῆς καὶ τὴν πείσμονα κατάφαση τοῦ Ἐγὼ, τὴν αὐτοβεβαίωση γιὰ τὴν προσωπικότητά της. Ἄλλη μορφὴ τῆς ἴδιας πάλης εἶναι ἡ ἀντινομία ποὺ ἀνοίγεται μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Φάουστ μεταξὺ τῆς μιᾶς στιγμῆς τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία εἶναι ὁπωσδήποτε μοναδικὴ καὶ ἀνεπίστροπτη, καὶ τῆς προόδου τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν μίαν στιγμὴ στὴν ἄλλη. Κατὰ βάθος ἐνυπάρχει ἐδῶ ἡ πάλη μεταξὺ χρόνου καὶ αἰωνιότητος. Ὁ χρόνος ὑπάρχει με τὸ νὰ ἀρνεῖται αὐτὸς ὁ ἴδιος διαρκῶς τὸν ἑαυτὸ του. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ζωὴ τοῦ Ἐγὼ εἶναι μέσα στὸν χρόνο, ἡ κάθε μιά στιγμὴ τοῦ Ἐγὼ, ἔστω καὶ ἡ πιὸ ὁμορφὴ, δίνει τὴ θέσθ της σὲ μιά ἄλλη ποὺ ἀκολουθεῖ. Ἀντιθέτως ἡ αἰωνιότης δὲν εἶναι οὔτε πρὶν ἀπὸ τὸν χρόνο οὔτε ἔπειτα ἀπ' αὐτόν, οὔτε

προτοῦ δημιουργηθῇ ὁ κόσμος οὔτε ὅταν τυχὸν δὲν θὰ ὑπάρχῃ, ἢ αἰωνιότης εἶναι αἰώνια παρουσία, εἶναι τὸ νῦν, δείχνει τὸ πρὶν καὶ τὸ ἔπειτα. Ἡ αἰωνιότης οὔτε θὰ εἶναι οὔτε ἦταν, ἀλλὰ εἶναι. Ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ παλεύει λοιπὸν μεταξὺ τοῦ γίγνεσθαι (χρόνος) καὶ τοῦ εἶναι (αἰωνιότης). Ὁ ἡθικὸς χαρακτηρισμὸς αὐτῆς τῆς πάλης γίνεται μὲ τοὺς γνωστοὺς στίχους τοῦ Φάουστ :

Δυὸ ψυχὲς κατοικοῦν, ἅχ ! μέσα στὸ στήθος μου.

Ἡ μιὰ θέλει νὰ χωρισθῇ ἀπ' τὴν ἄλλη.

Ἡ μιὰ μεσ' τὸν ὠμὸ ἡδονισμὸ

πιάνεται ἀπ' τὸν κόσμῳ μ' ὀλόσφιχτα τὰ ὄργανά της.

Ἡ ἄλλη ὑψώνεται μὲ βία ἀπὸ τὴ σκοτεινιά

πρὸς τοὺς λειμῶνες ὑψηλῶν προγόνων.

Τὸ φῶς παλεύει μὲ τὸ σκότος. Ἡ μεταφυσικὴ αὐτὴ ἔχθρα τῶν δύο ψυχῶν μέσα στὸν Φάουστ συμβολίζει τὴν πάλη τοῦ ἰδανικοῦ μὲ τὸ πραγματικόν, τοῦ ὅλου μὲ τὸ μέρος, τοῦ αἰωνίου μὲ τὸ παροδικόν, τὴν πάλη τῶν αἰσθήσεων μὲ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς, τῆς ἡδονῆς μὲ τὴν ἐσωτερικὴν εὐδαιμονία. Ἡ πάλη εἶναι ἀνειρήνευτη. Ἐτσι γεννιέται ὁ πόνος τοῦ Φάουστ γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωή, κι' αὐτὸς τὸν παρακινεῖ νὰ ξεστομίσῃ τὴν κατάρα γιὰ τὴ ζωὴ του. Ὁ πόνος ἔρχεται ἀπὸ τὴ σύγκρουση τῶν δυνάμεων, τῶν κατευθύνσεων μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Φάουστ. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ Φάουστ θέλει νὰ κρατήσῃ τὸ Ἐγὼ του, νὰ τὸ μορφώσῃ καὶ νὰ τὸ ἐδραιώσῃ μέσα στὸν κόσμῳ· καταφάσκει ἀπολύτως τὸ εἶναι του. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως ὁ Φάουστ θέλει καὶ τείνει νὰ γίνῃ ἓνα μὲ τὸ πᾶν. Τὸ ἰσχυρὸ αὐτοσυναίσθημα τοῦ Ἐγὼ καὶ τὸ ἀντικειμενικὸ εἶναι τοῦ κόσμου, τοῦ σύμπαντος, συγκρούονται μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Φάουστ. Καὶ ὁ πόνος ποὺ τοῦ γεννοῦν εἶναι ἀδύνατον νὰ σιγήσῃ παρὰ μόνον ἂν ὁ ἴδιος παραιτηθῇ ἢ ἀπὸ τὸ αὐτοσυναίσθημά του ἢ ἀπὸ τὸ ἀντικειμενικὸ εἶναι τοῦ κόσμου ἢ τέλος ἂν κατορθώσῃ ὁ ἴδιος νὰ συνθέσῃ, νὰ συναρδέσῃ μέσα του τὶς δυὸ ἐχθρικὰς τάσεις.

10. Ὁ Φάουστ σύμβολον πίστεως τοῦ ποιητοῦ. — Ὁ Γκαίτε ἐπεργάζεται τὴν ὕλη τοῦ Φάουστ σὲ ὅλη του τὴ ζωή, ἀγωνίζεται νὰ δώσῃ μορφὴ στὴ μεγάλη ἰδέα ποὺ συνέλαβε γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀγωνίζεται νὰ δώσῃ αἰσθητικὴ ἐκφραση τῆς πάλης τῶν δύο δυνάμεων μέσα στὴν ψυχὴ του, τοῦ Μεφιστοφελῆ καὶ τοῦ Φάουστ. Τὸ ἔργο ποὺ κατάρθωσε νὰ συνθέσῃ εἶναι τὸ μόνιμο καὶ μεγάλο σύμβολο τῆς ψυχῆς του καὶ ἐμμέσως εἶναι καὶ τὸ σύμβολο τοῦ νεωτέρου Εὐρωπαίου, ὁ ὁποῖος παλεύει μεταξὺ σατανισμοῦ καὶ ἐλευθερίας. Ὁ Φάουστ δὲν εἶναι ὅπως τὰ ἄλλα παροδικὰ σύμβολα τῆς ψυχῆς τοῦ Γκαίτε, ὁ Προμηθεύς, ὁ Σωκράτης, ὁ Καῖσαρ, ὁ Μωάμεθ, ὅπου μέσα ὁ ποιητὴς ἐστάθηκε νὰ ἐκφράσῃ μιᾶς μόνον στιγμῆς συναισθήματα, χωριστὰ

από τ'άλλα. Και όσο μεγάλες και αν ήταν οι κρίσεις της ζωής του ποιητού, όσο μεγάλα χάσματα και αν του άνοιξαν στη ζωή του, καμμιὰ δὲν είχε τόση δύναμη ὥστε νὰ χαλαρώση τὴ σχέση τὴν ἐσώτατη τοῦ ποιητοῦ μὲ τὸ πρωταρχικῆς σημασίας σύμβολο αὐτὸ τῆς ζωῆς του, μὲ τὴν πρόσφορη μορφὴ τοῦ Φάουστ. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν καταφεύγει καὶ δὲν ἐφευρίσκει ὁλοένα καὶ καινούργια σύμβολα γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὰ συναισθήματα καὶ τὰ νοήματα ποὺ κάθε φορὰ εἰσβάλλουν στὴν ψυχὴ του ἀπὸ τὴν ἄρρητη περιοχὴ τῆς, ἀλλὰ ὅτι, παρὰ τὴ συνεχῆ ἀλλαγὴ τῶν συμβόλων ποὺ δέχονται τὶς δημιουργικὲς στιγμὲς τῆς ζωῆς του, ὁ Φάουστ παραμένει τὸ μόνιμο καὶ σταθερὸ σύμβολο ὅλης του τῆς ζωῆς. Ὁ Φάουστ εἶναι ἡ ἐξομολόγησις ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ ποιητοῦ.

11. Ἡ στιγμή καὶ τὸ πλήρωμά της.—Κάθε στιγμή τῆς ζωῆς ἔχει δικὴ της ἀξία καὶ πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς κάτι ἀκέραιο καὶ ἀδιαίρετο. Ἡ αὐτοπαρξία τῶν στιγμῶν τῆς ζωῆς δίνει νόημα καὶ καταξιώνει πράγματι ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἄλλου ὅμως κάθε στιγμή εἶναι ἀπόσπασμα ἑνὸς ὅλου, εἶναι κλάσμα. Ὅσο μεγάλη καὶ αν εἶναι μιὰ στιγμή, όσο γεμάτη νόημα καὶ αν εἶναι, ὅμως εἶναι κάτι ποὺ φεύγει. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ποὺ ζῇ βαθύτατα ὁ Φάουστ, τοῦτο εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς τραγικότητός του. Τοῦτο τέλος εἶναι μιὰ αἰτία γιὰ νὰ καταρασθῇ τὴ ζωὴ του καὶ νὰ κλείσῃ τὴ συμφωνία μὲ τὸν Μεφιστοφελῆ.

Τὸ συναισθημα ποὺ συνοδεύει μέσα μας τὴν παροδικότητα τῶν στιγμῶν τῆς ζωῆς ἔχει μιὰ τραγικότητα ὅχι μόνον γιὰτὶ μᾶς συνειδητοποιεῖ τὴ φθαρτότητα, τὴ θνητότητα τῶν γηϊνῶν ἀγαθῶν, καὶ τὴν κενότητα τοῦ εἶναι μας ποὺ προκαλεῖται ἀπ' αὐτὴν, ἀλλὰ γιὰτὶ συναισθανόμαστε ὅτι μέσα στὸ παροδικὸ ἔνυπάρχει τὸ αἰώνιο — μέσα στὸ φθαρτὸ εἶναι τὸ ἀφθαρτο. Καὶ καθὼς ἡ συγκεκριμένη στιγμή φεύγει καὶ δὲν ἐπαναλαμβάνεται, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴ χρονικὴ μας ὑπαρξὴ καὶ τὸ αἰώνιο ποὺ τὴν ἐγέμιζε. Μὲ τὴν ἐπόμενη στιγμή χωριζόμαστε ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ πλήρωμά της, ὅπου μέσα εὐδαιμονοῦσε ἡ ψυχὴ μας. Ὁ Φάουστ ζῇ ἐντονώτατα τὴν τραγικότητα αὐτὴν, συναισθάνεται βαθύτατα ὅτι τὸ αἰώνιο γιὰ μᾶς ἔδω σ' αὐτὸν τὸν κόσμον εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὴ στενότητα τῶν χρονικῶν στιγμῶν — μὲ τὴ δημιουργικότητα καὶ τὴν πληρότητα τῶν στιγμῶν, τῶν ὁποίων ἀκριβῶς τὸ πλήρωμα δὲν ἐπαναλαμβάνεται. Ὅποια στιγμή τὸ ἔχει, τὸ κρατεῖ ζηλοτύπως γιὰ τὸν ἑαυτὸ της. Ὅπως ἡ φύσις δὲν εἶναι κάτι ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐς αἰεὶ ἔτοιμο, ἀλλὰ εἶναι κάτι ἀείποτε γινόμενον καὶ γεννώμενον, ὅχι ἔργον ἀλλὰ ἐνέργεια, ὅχι γεγονέναι ἀλλὰ γίνεσθαι, τὸ ἴδιο εἶναι γιὰ τὸν Γκαίτε καὶ ὁ ποιητὴς. Δὲν εἶναι ὁ ποιητὴς τὸ ποίημα, ποὺ καλύπτει ὠρισμένη στιγμή, ἀλλὰ εἶναι ἡ ποίησις ὡς ἐνεργὸς κίνησις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴν πεπληρωμένη στιγμή πρὸς τὴν

ἐπόμενην, ἡ ὁποία δὲν ἔχει ἀκόμα τὸ πλήρωμά της, δὲν ἔχει εὖρει ἀκόμα τὸ νόημά της.

Ὁ Ἀλέτος ταλαντεύεται καὶ δὲν ἀποφασίζει νὰ πράξῃ, εἶναι εὐγενικὴ ψυχὴ, ἀλλὰ βαθύτατα διχασμένη καὶ συνεπῶς ἀδύναμη. Ὁ Φάουστ ὃχι μόνον πράττει, ἀλλὰ ἀποδίδει στὴ γλώσσα του καὶ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» — ἀφοῦ πρὶν δοκιμάσει καὶ μὲ τρεῖς ἄλλους τρόπους νὰ τὸ ἀποδώσῃ στὴ γλώσσα του, — μὲ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ πρᾶξις». Ἡ κάθε στιγμή εἶναι καὶ μιὰ ἀρχὴ τῆς ζωῆς του, ἓνα καινούργιο ἀρχίνισμα, μιὰ τομὴ ποιητικὴ. Ἡ κάθε στιγμή ἔχει τὴν αἰωνιότητά της, ἀλλὰ καὶ καμμιά στιγμή δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ τὸν Φάουστ, οὔτε καὶ αὐτὸς μπορεῖ νὰ κρατήσῃ καμμιά, οὔτε ἄλλωστε καὶ πρέπει, γιατί ἂν τὸ θελήσῃ νὰ μείνῃ, νὰ σταματήσῃ, ἔστω στὴν πληρέστερη στιγμή τῆς ζωῆς του, θὰ ἔχανε τὸ εἶναι του, ὁ Μεφιστοφελῆς θὰ ἐκέρδιζε τὸ στοίχημά του, γιατί ὁ Φάουστ θὰ ἔπανε νὰ μοχθῇ, θὰ χαλάρωνε τὴν ἐνεργό του προσπάθεια καὶ θὰ ἔχανε τὸν τιτανισμό του.

12. Φάουστ καὶ Μεφιστοφελῆς. — Ὅλα τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ, μικρὰ καὶ μεγάλα, εἶναι σύμβολα μεγάλων στιγμῶν. Μέσα σ' αὐτὲς ὁ ποιητὴς ζῇ τὴν αἰωνιότητα, ὑπερνικᾷ τὴν κενὴ χρονικότητα μὲ τὶς τυπικὰς ἀντιθέσεις της, γίνεται δηλαδὴ ἐλεύθερος. Ὁ ποιητὴς μέσα σ' αὐτὲς τὶς στιγμὰς φθάνει σ' ἐκείνη τὴν ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία εἶναι ταυτοχρόνως γι' αὐτὸν καὶ ἀναγκαῖότης, ὑψηλὴ μοῖρα, ὅπου ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀφρημένο αἶτημα, ἀλλὰ συγκεκριμένη ζωὴ καὶ οὐσία, προσδιωρισμένη ἀπὸ ὅ,τι ὀνομάζομε νόημα καὶ πλήρωμα τῆς ζωῆς. Ὁ Φάουστ ὅμως συμβολίζει συνάμα καὶ τὴν ἐνυπάρχουσα τραγικότητα τῶν μεγάλων στιγμῶν.

Ἡ ἀντίθεση τοῦ Φάουστ καὶ τοῦ Μεφιστοφελῆ, τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ μηδενιστικοῦ στοιχείου, τῆς καταφάσεως καὶ τῆς ἀρνήσεως, ἔχει ἀκριβῶς αὐτὸν τὸν σκοπὸ : νὰ δείξῃ τὴν διπλὴ ὄψιν τῆς ζωῆς, τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν παροδικότητα τῶν μεγάλων στιγμῶν τῆς ζωῆς. Ὁ σαρκασμὸς τοῦ Μεφιστοφελῆ συνοδεύει ὅλον τὸν ἀγῶνα τοῦ Φάουστ. Ἡ διαλεκτικὴ μεταξὺ θετικῆς καὶ ἀρνητικῆς σημασίας τῆς ζωῆς, ἡ πάλιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἡ ἀντίθεση τοῦ ἀθανάτου καὶ τοῦ θνητοῦ μέσα μας, αὐτὴ ἀκριβῶς συμβολίζεται ἀπὸ τὸν Γκαίτε μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Φάουστ καὶ τοῦ Μεφιστοφελῆ. Ὁ Φάουστ εἶναι ὅπως εἶναι ἐπειδὴ ὑπάρχει ὁ Μεφιστοφελῆς — καὶ ὁ Μεφιστοφελῆς λέγει ὅσα λέγει καὶ πράττει ὅσα πράττει ἐπειδὴ ὑπάρχει ὁ Φάουστ. Ὁ ἓνας δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀρνησις τοῦ ἄλλου ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις.

Οἱ στιγμὰς ὅπου ὁ Φάουστ γίνεται πράγματι ἐλεύθερος, δηλαδὴ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ἔχουν ἓνα ἀδυσώπητον ἐχθρόν, τὴν παροδικότητα — τὴν χρονικότητα — καὶ αὐτὴ εἶναι ἀκριβῶς ποῦ ἐμποδίζει τὸν Φάουστ νὰ εἰρηνεύσῃ. Συγχρόνως ὅμως μέσα σ' αὐτὴν τὴν παροδικότητα τῶν μεγάλων στιγμῶν ἐνεδρεύει ὁ Μεφιστοφελῆς, ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς τονίζει τὴ σχετικὴν

τητα και τῶν πιδὲ μεγάλων στιγμῶν καὶ συναισθημάτων τῆς ζωῆς. Ἡ ἀπιστία καὶ ἡ ψυχράδα τοῦ Μεφιστοφελῆ, ὁ σαρκασμός καὶ ὁ κυνισμός του, ἔχουν ὡς καλύτερο σύμμαχο ἀκριβῶς τὴν παροδικότητα τῶν μεγάλων στιγμῶν. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Μεφιστοφελῆς κατασκοπεύει καὶ εἰρωνεύεται τὸν Φάουστ, ὅταν αὐτὸς σκέπτεται νὰ αὐτοκτονήσῃ, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον εἰρωνεύεται τὴν ἀγάπῃ τοῦ Φάουστ πρὸς τὴν Μαργαρίτα καὶ κρυφακοῦει τὴ στιγμὴ πού ἡ Μαργαρίτα ἐπιχειρεῖ νὰ κατηχήσῃ τὸν Φάουστ, μᾶς φανερῶνει ὅτι ὁ Μεφιστοφελῆς στηρίζει ὅλο του τὸ ἔργο ἐπάνω στὴ σχετικότητα καὶ παροδικότητα, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ ὅ,τι ὁ Φάουστ πιστεύει ὡς ἀπόλυτο. Ἔτσι τὸ πρόσωπο τοῦ Μεφιστοφελῆ ἐνσαρκώνει τὸν σκεπτικισμό ὁ ὁποῖος συνοδεύει τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ ἀκόμη καὶ κατὰ τίς μεγάλες στιγμὲς τῆς ζωῆς. Ὁ Μεφιστοφελῆς εἶναι τὸ σχετικό, τὸ στιγμιαῖο, τὸ χρονικὸ καὶ περιορισμένο πού νοιῶθαι ὁ ποιητὴς μέσα του νὰ τοῦ ἀνακόπῃ τὴν ποιητικὴ του δημιουργία, εἶναι γενικῶς ὅ,τι μᾶς ἐμποδίζει νὰ φθάσωμε στὸν σκοπὸ τῆς ζωῆς μας.

Μέσα στὸν ποιητὴ ὑπάρχουν οἱ δύο αὐτὲς μορφές, ὁ Φάουστ καὶ ὁ Μεφιστοφελῆς, ὁ ἕνας ἀντιμέτωπος τοῦ ἄλλου. Ὁ Φάουστ συμβολίζει τὴν τάση τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν ὁλότητα τοῦ κόσμου, πρὸς τὸ ὅλον πλήρωμα τῆς ζωῆς. Ὁ Μεφιστοφελῆς παριστάνει τὸν περιορισμὸ τὸν ὁποῖον ὑφίσταται ἡ τάση αὐτὴ ἀπὸ τὴν χρονικότητα. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος εἶναι ἡ τιτανικὴ θέληση τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν πυρῆνα τοῦ παντός, νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν ἐσώτατη οὐσία τοῦ κόσμου — ἀπὸ τᾶλλο μέρος ὅμως ὑπάρχει ὁ γήινος περιορισμός τῆς ζωῆς, πού τὴν κρατᾷ στὰ ὅρια χρόνου καὶ τόπου. Ὁ σχετικισμός καὶ ὁ σκεπτικισμός, ὅπως τὸν ἀντιπροσωπεύει καὶ ὁ Μεφιστοφελῆς — ἐνισχυμένος μὲ τὴν αὐθάδεια τοῦ πονηροῦ, — γεννιέται ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν συνείδηση αὐτοῦ τοῦ γήινου περιορισμοῦ, ἡ ὁποία περιορίζει τὴν τάση πρὸς τὸ ἀπόλυτο, πρὸς τὴν ὁλότητα καὶ τὴν μεταφυσικὴ ἐνότητα τοῦ κόσμου. Ὁ τιτανισμός τοῦ Φάουστ περιορίζεται ἀπὸ τὴν «κριτικὴν», «πρακτικὴν», «κοινὴν» σκέψιν τοῦ Μεφιστοφελῆ, ἡ ὁποία προβάλλεται ἀπ' αὐτὸν μὲ ὅλη τὴ συνέπεια τῆς τυπικῆς Λοιγικῆς.

Ὁ ἄνθρωπος, καθὼς ἀγωνίζεται νὰ ἐλευθερωθῇ μέσα ἀπὸ τὴ χρονικότητα καὶ νὰ συλλάβῃ τὴν ἀπόλυτὴ ἔννοια πού ἔχει ἡ ζωὴ του — εἶναι ἐνδεχόμενο συχνὰ νὰ πλανηθῇ. Ἡ σκοτεινὴ καὶ συγκεχυμένη τάση πρὸς τὸ ἀπόλυτο περιορίζεται ἀπὸ τὴ σχετικότητα, τὴ σκοπιμότητα, περιορίζεται ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ἀπὸ τὴν εἰδικὴ γνώση, ἀπὸ τὴ δόξα, ἀπὸ τὴν ἡδονή. Ἡ τάση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀπόλυτο δὲν εἶναι ποτὲ χωριστὰ ἀπὸ τὴν τάση του πρὸς τὸ θνητὸ καὶ περιορισμένο. Τὸ θνητὸ μέσα στὸν ἄνθρωπο ἀνακόπτει κάθε στιγμὴ τὴν πορεία του πρὸς τὸ ἀθάνατο, τὸ μερικὸ ἀνακόπτει τὴν τάση του πρὸς τὸ γενικόν. Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ διπλῇ τάσῃ τοῦ ἀνθρώπου στηρίζεται ὅλο τὸ ἔργο, ὅλη ἡ τραγωδία τοῦ Γκαίτε, πού φέρει τὸ ὄνομα Φάουστ.